

Dragan Jovašević*

Ljubinko Mitrović**

MEĐUNARODNA KRIVIČNA DJELA PREMA STATUTU HAŠKOG TRIBUNALA I RIMSKOM STATUTU

SAŽETAK

Stupanjem na snagu Rimskog statuta Stalnog Međunarodnog krivičnog suda od 1. jula 2002. godine konačno je stasala nova grana kaznenog prava - međunarodno krivično pravo. To je sistem pravnih propisa sadržanih, u prvom redu, u međunarodnim aktima (univerzalnog i regionalnog karaktera) kojima se određuju međunarodna krivična djela (genocid, zločin protiv čovječnosti, ratni zločini i zločin agresije), a kojima se krše norme međunarodnog ratnog i humanitarnog prava. Za ova krivična djela propisane su krivične sankcije – kazne koje međunarodni sudski organi (*ad hoc* tribunali ili vojni sudovi) izriču njihovim učiniocima – kao fizičkim licima. U ovom radu analiziraju se međunarodna krivična djela predviđena u Statutu Stalnog Međunarodnog krivičnog suda i Rimskom statutu kako bi se u potpunosti mogle sagledati karakteristike ovih krivičnih djela koja su inače predviđena i u odredbama krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine iz 2003. godine.

Ključne riječi: međunarodna zajednica, krivična djela, genocid, ratni zločini, sud, odgovornost.

Međunarodna krivična djela prema Statutu Haškog tribunala

Rezolucijom Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija broj 827 od 25. maja 1993. godine usvojen je Statut Međunarodnog suda (tribunala) za

* prof.dr. Pravni fakultet u Nišu.

** prof. dr. Fakultet pravnih nauka Panevropskog univerziteta APEIRON u Banjoj Luci.

krivično gonjenje lica odgovornih za ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava izvršene na teritoriji bivše SFR Jugoslavije počev od 1991. godine¹. Ovaj Statut (poznat kao Statut "Haškog tribunala")² poznaje četiri vrste međunarodnih krivičnih djela³, i to:

1. teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. godine,
2. kršenje zakona i običaja ratovanja,
3. genocid i
4. zločine protiv čovječnosti⁴.

Učiniocu ovih krivičnih djela od strane Tribunala može se prema členu 24. izreći samo jedna vrsta kazne, i to kazna zatvora u trajanju prema opštoj praksi sudova u Jugoslaviji, pri čemu je sudsko vijeće obavezno da uzme u obzir težinu izvršenog krivičnog djela (objektivne okolnosti) i lična svojstva optuženog (subjektivne okolnosti). Uz kaznu, učiniocu međunarodnog krivičnog djela mogu se izreći i sljedeće sankcije: 1. povraćaj imovine njihovim pravim vlasnicima (restitucija) i 2. oduzimanje dobiti koja je pribavljena kriminalnom djelatnošću.

1.1. Teške povrede Ženevskih konvencija

Statut Haškog tribunala, u členu 2, predviđa krivično djelo pod nazivom: "Teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. godine"⁵. Ovo međunarodno krivično djelo čini lice koje izvrši ili naredi vršenje⁶ teških povreda Ženevskih konvencija od 12. avgusta 1949. godine protiv lica ili imovine, a povrede se sastoje u⁷:

1. namjernom ubijanju,
2. mučenju i nehumanom postupanju, uključujući i biološke eksperimente,
3. namjernom prouzrokovanju patnji i teških tjelesnih povreda i narušavanju zdravlja,
4. masovnom razaranju i prisvajanju imovine koje nije opravdano vojnom potrebom, a koje je izvršeno nezakonito i bezobzirno,

¹ J. E. Ackerman, E. O. Sullivan, *Practice and Procedure of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia with Selected Materials from International Criminal Tribunals for Rwanda*, Hague, London, Boston 2000., 78-92.

² C. M. Bassiouni, *A manual on international humanitarian law and arms control agreements*, Ardsley, 2000., 87-98.

³ I. Josipović, *Pravni i politički aspekti nastanka Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju*, Zbornik radova, Hrvatska i Ujedinjeni narodi, Zagreb, 1996, 183-196.

⁴ D. Jovašević, *Komentar Krivičnog zakona SR Jugoslavije*, Beograd, 2002, 14-19.

⁵ Dž. Džouns/S. Pauls, *Međunarodna krivična praksa*, Sarajevo, 2005, 131-147.

⁶ I. Zvonarek, *Kršenje međunarodnog ratnog i humanitarnog prava od strane agresora tijekom domovinskog rata*, Pravni vjesnik, Osijek, broj 3-4/1997, 151-169.

⁷ I. Josipović, *Haško implementacijsko kazneno pravo*, Zagreb, 2000, 263-298.

5. prisiljavanju ratnih zarobljenika ili civila da služe u oružanim snagama neprijateljske sile,
6. namjernom lišavanju ratnih zarobljenika i civila prava na pošteno i regularno suđenje,
7. nezakonitoj deportaciji, transferu ili nezakonitom zatvaranju civila i
8. uzimanju civila kao talaca.

Da bi se moglo raditi o ovom međunarodnom krivičnom djelu⁸, potrebno je da je radnja izvršenja preduzeta u odnosu na zaštićeno dobro pod sljedećim uslovima, i to:

1. da postoji oružani sukob⁹ - situacija kada se pribjeglo oružanoj sili između država ili kada postoji produženo oružano nasilje između vlasti i organizovanih naoružanih grupa ili pak između takvih grupa unutar jedne države,
2. da postoji veza između krivičnog djela i oružanog sukoba – dovoljno je da su krivična djela bila tijesno povezana sa neprijateljstvima koja su se događala na dijelovima teritorija koje su bile pod kontrolom strana u sukobu,
3. oružani sukob mora biti međunarodnog karaktera¹⁰. Takav sukob postoji u slučaju sukoba dvije ili više država ili kada jedna država interveniše svojim trupama ili na drugi način djeluje za račun jedne od strana u sukobu (kada država ima opštu kontrolu nad trupama u sukobu koje djeluju u drugoj državi) i
4. žrtve zločina moraju pripadati grupi zaštićenih lica u skladu sa odredbama Ženevskih konvencija iz 1949. godine¹¹.

1.2. Kršenje zakona i običaja ratovanja

“Kršenje zakona i običaja ratovanja” jeste međunarodno krivično djelo predviđeno u članu 3. Statuta Haškog tribunala¹². Djelo čini lice koje preduzme neku od sljedećih alternativno navedenih radnji izvršenja (pri čemu se djelo ne ograničava samo na ove radnje)¹³, i to:

1. upotrijebi bojne otrove ili drugo oružje namijenjeno da nanosi suviše

⁸ J. B. Keenen, *Crimes against international law*, Washington 1950, 89-103.

⁹ S. Fabijanić Gagro, *Promjena kvalifikacije oružanog sukoba*, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, Rijeka, broj 2/2008, 1067-1092.

¹⁰ F. Bačić, *Krivičnopravni aspekti rata u Republici Hrvatskoj*, Zakonitost, Zagreb, broj 5/1992 671-679.

¹¹ S. Fabijanić Gagro, *Zaštita osoba u nemeđunarodnom oružanom sukobu*, Pravni vjesnik, Osijek, broj 2/2008, 115-135.

¹² A. Petičušić, *Systematic rape a weapon of war in Croatia and Bosnia*, Pravnik, Zagreb, broj 3-4/1997 183-193.

¹³ V. Grozdanić, A. Kurtović, "Osobna odgovornost i krivnja prema Statutu Međunarodnog kaznenog suda za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na području bivše Jugoslavije", Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, Rijeka, broj 2/2001, 791-805.

- i nepotrebne patnje,
2. bezobzirno razara mjesta, gradove ili sela ili ih pustoši, ako to nije opravdano vojnom potrebom,
 3. napadne, odnosno bombarduje bilo kojim sredstvom nebranjene gradove, sela, naselja ili zgrade,
 4. osvaja, razara ili namjerno oštećuje institucije namijenjene religiji, dobrotvornim aktivnostima ili obrazovanju, umjetnosti ili nauci, istorijskim spomenicima ili umjetničkim ili naučnim radovima i
 5. pljačka javnu ili privatnu imovinu.

Kroz ovo međunarodno krivično djelo¹⁴ zapravo su inkriminisana sljedeća protivpravna ponašanja, i to¹⁵: 1. kršenje odredbi Ženevskih konvencija koje nisu kvalifikovane kao “teške povrede”, 2. kršenje člana 3. Ženevskih konvencija iz 1949. godine i drugih običajnih pravila unutrašnjih sukoba i 3. kršenje sporazuma kojima se obavezuju strane u sukobu npr. sporazuma koji još nisu prerasli u običajno međunarodno pravo.

1.3. Genocid

Najteže krivično djelo današnjice “zločin nad zločinima” – genocid¹⁶ je predviđeno u članu 4. Statuta Haškog tribunala. Genocid (*grč. genos* – pleme, narod + *lat. occidere* – ubiti) jeste krivično djelo protiv čovječnosti koje se sastoji u namjernom¹⁷ uništenju¹⁸, u cjelini ili djelimično, nacionalne, etničke, rasne ili religiozne grupe¹⁹. Praksa Haškog tribunala²⁰ nije prihvatila ekstenzivno tumačenje pojma genocida, koje bi uključivalo namjeru uništenja nacionalnog, jezičkog, vjerskog, kulturnog ili nekog drugog identiteta grupe, a bez njenog fizičkog uništenja²¹. Bitno je, dakle, za

¹⁴ R. Gutman/D. Rieff, *Crimes of war: what the public should know*, New York, London 1999, 78-95.

¹⁵ V. Maughan, *UN and war crimes*, London, 1951., 109-127.

¹⁶ B. Lukšić, "Genocide and command responsibility", Zbornik Pravnog fakulteta u Splitu, Split, broj 4/2001. 283-291; M. Prince/M. A. Prince, *UN genocido impuni: L' Armenocide*, Beirut 1967, 78-92; N. Cigar/S. Meštrović, *Genocide in Bosnia: the politics of ethnic cleaning*, Texas, 1995, 43-76; F. Chalk/K. Jonassohn, *The history and sociology of genocide: analyses and case studies*, New Haven, London 1990, 57-82.

¹⁷ Genocidna namjera je najznačajnija karakteristika krivičnog djela genocida. Ona se mora odnositi na uništenje značajnog dijela grupe. Taj značajan dio je dovoljno “značajan” da utiče na grupu u cjelini. Ovaj kvantitativni kriterijum je dopunjen i mogućnostima koje su izvršiocu ovog krivičnog djela stajale na raspolaganju, pa se tako ova namjera dokazuje i kada je ona ispoljena samo u odnosu na grupu u okviru ograničenog geografskog područja. I konačno, genocidna namjera uzima u obzir i kvalitativne odlike napadnutog dijela grupe dozvoljavajući mogućnost da se kao suštinski dio ukupne grupe kvalifikuje onaj dio koji predstavlja njen simbol ili je bitan za njen opstanak (presuda u slučaju Primjena Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida u predmetu Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore od 26. februara 2007. godine).

¹⁸ Uništenje grupe znači fizičku destrukciju, a ne destrukciju njenog kulturnog bića.

¹⁹ V. Đ. Degan, "Zločin genocida pred međunarodnim krivičnim sudištima", Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, broj 1-2/2008, 77-95.

²⁰ S. Fabijanić Gagro/M. Škorić, *Zločin genocida u praksi međunarodnih ad hoc tribunala*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, broj 6/2008, 1387-1419.

²¹ B. Ivanišević/G. Ilić/T. Višnjić/V. Janjić, *Vodič kroz Haški tribunal*, Beograd 2007, 65.

postojanje ovog međunarodnog krivičnog djela da je u naprijed navedenoj namjeri²² preduzeta jedna od sljedećih, više, alternativno predviđenih radnji²³:

1. ubijanje članova određene grupe,
2. prouzrokovanje fizičkih ili mentalnih povreda članovima grupe,
3. namjerno smještanje članova grupe u takve uslove života smišljene da dovedu do njenog fizičkog, djelimičnog ili potpunog uništenja²⁴,
4. sprovođenje mjera sa namjerom da se spriječi rađanje unutar grupe i
5. namjerno premještanje djece jedne grupe u drugu grupu.

Pored neposrednog preduzimanja navedenih radnji (neposredni izvršilac), za radnje izvršenja genocida smatraju se i sljedeće²⁵: 1. učešće u zavjeri radi vršenja genocida, 2. direktno i javno podsticanje na vršenje genocida (podstrekavanje), 3. pokušaj vršenja genocida, kao i 4. saučestništvo u bilo kom obliku u vršenju genocida²⁶.

1.4. Zločin protiv čovječnosti

“Zločin protiv čovječnosti” predstavlja krivično djelo predviđeno u članu 5. Statuta Haškog tribunala²⁷. Kod opisa bića ovog međunarodnog krivičnog djela izričito je navedeno da se njegova radnja može preduzeti samo za vrijeme oružanog sukoba (međunarodnog ili unutrašnjeg karaktera) prema civilnom stanovništvu, ako se sastoji u:

1. ubistvu,
2. istrebljenju,
3. zarobljavanju,
4. deportaciji,
5. zatvaranju,

²² Postojanje genocidne namjere u dosadašnjoj praksi Haškog tribunala je utvrđivano putem sljedećih kriterijuma: a) opšti kontekst koji obuhvata sljedeće elemente: 1) širina i rasprostranjenost izvršenih djela, 2) šira politička doktrina iz koje su djela proizilazila, 3) obim ostvarenih ili pokušanih djela, 4) metodičnost u planiranju ubijanja, 5) sistematičnost ubijanja i uklanjaња leševa, 6) diskriminatorni karakter djela i 7) diskriminatorna namjera optuženog, b) izvršenje drugih krivičnih djela sistematski usmjerenih protiv iste grupe, c) broj počinjenih zločina, d) sistematsko usmjeravanje na civile zbog njihove pripadnosti određenoj grupi i e) ponavljanje destruktivnih i diskriminatornih djela.

²³ Dž. Džouns/S. Pauls, *Međunarodna krivična praksa*, op. cit., 143-147.

²⁴ U praksi Haškog tribunala ovaj oblik genocida je izvršavan sljedećim djelatnostima: a) držanjem zatvorenika u zagušljivim i prenatrpanim prostorijama, b) spavanje zatvorenika na podu i bez ćebadi, c) uskraćivanje zatvorenicima hrane i vode, d) davanje zatvorenicima nečiste vode koja bi prouzrokovala njihovo obolijevanje, e) uskraćivanje lijekova zatvorenicima, f) neukazivanje ljekarske pomoći zatvorenicima i g) izlaganje zatvorenika napornom radu.

²⁵ V. Šakić/S. Sedlar/A. Tojčić, "Ratni zločini i zločin genocida u agresiji Srbije na Republiku Hrvatsku 1991. godine", Društvena istraživanja, Zagreb, broj 2-3/1993, 407-454.

²⁶ V. Đ. Degan, *Zločin genocida pred međunarodnim sudištima*, op. cit., 77-95.

²⁷ M. Colin, *Le crime contre l'humanité*, Eres 1996, 56-81.

6. mučenju,
7. silovanju,
8. progonu na političkoj, rasnoj i religijskoj osnovi i
9. preduzimanju druge nečovječne radnje.

Da bi se moglo raditi o zločinu protiv čovječnosti, Statutom je predviđeno da navedene djelatnosti moraju biti izvršene pod sljedećim uslovima²⁸: 1. mora postojati napad – napad postoji i kada nije upotrijebljena oružana sila, ali ako se napad javlja u obliku zlostavljanja civilnog stanovništva ili u postupcima kojima se pripremaju ovakve radnje, 2. djela optuženog moraju biti dio tog napada, 3. napad mora biti usmjeren protiv civilnog stanovništva bilo koje kategorije, 4. napad mora biti rasprostranjen ili sistematski (napad je rasprostranjen kada je po svojoj prirodi opsežan ili kada je upravljen protiv velikog broja lica; napad je sistematski kada se odnosi na organizovanu prirodu akata nasilja, pri čemu postoji mala vjerovatnoća da se to slučajno dogodilo) i 5. izvršilac djela mora da zna (da je svjestan) da njegova djela ulaze u okvir rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.

2. Međunarodna krivična djela prema Rimskom statutu

Rimski statut stalnog Međunarodnog krivičnog suda²⁹ usvojen na Diplomatskoj konferenciji UN u Rimu 17. jula 1998. godine propisuje da će se pred ovim sudom voditi krivični postupak, utvrđivati krivična odgovornost i izricati krivična sankcija licima koja su učinila najozbiljnije zločine priznate od strane međunarodne zajednice kao cjeline. U članu 5. ovog Statuta proglašena je nadležnost suda za sljedeća međunarodna krivična djela, i to³⁰:

1. zločin genocida,
2. zločin protiv čovječnosti,
3. ratne zločine i
4. zločin agresije.

Prema članu 77. učiniocu nekog od ovih međunarodnih krivičnih djela sud može izreći sljedeće kazne: 1. zatvor u određenom trajanju koji ne može da pređe maksimum od 30 godina, 2. doživotni zatvor kada je ta kazna opravdana ekstremnom težinom zločina i individualnim okolnostima vezanim za učinioca djela, 3. novčanu kaznu prema kriterijumu koji

²⁸ B. Ivanišević *et. al.*, "Vodič kroz Haški tribunal", op. cit., 83-108.

²⁹ Službeni glasnik Bosne i Hercegovine – Međunarodni ugovori, broj 2/2002; M. Sjekavica, "Stalni međunarodni kazneni sud", *Pravnik*, Zagreb, broj 1/2002. 73-87.

³⁰ M. Starčević, *Izvori međunarodnog humanitarnog prava*, Beograd 2002, 590-608.

je određen u Pravilima dokazivanja i procedure i 4. konfiskaciju prihoda, vlasništva i dobara koji su direktno ili indirektno pribavljeni izvršenim zločinom.

Pored toga, Rimski statut u članu 70. predviđa i nadležnost Međunarodnog krivičnog suda i za krivična djela protiv pravosuđa koja se nazivaju: "Povrede pravilnosti i zakonitosti postupka". To su sljedeća krivična djela:

1. lažno svjedočenje,
2. podnošenje falsifikovanih dokaza,
3. korupcija svjedoka,
4. opstrukcija ili miješanje u svjedočenje svjedoka,
5. sprovođenje osvete prema svjedoku radi njegovog svjedočenja,
6. uništavanje dokaza ili miješanje u sakupljanje dokaza,
7. ometanje, zastrašivanje ili korupcija zvaničnika suda s ciljem prisiljavanja ili ubjeđivanja da ne učestvuju u suđenju ili da nepravilno obavljaju svoju dužnost,
8. sprovođenje osvete prema zvaničniku suda zbog obavljanja njegove dužnosti ili dužnosti koje je obavljao neki drugi zvaničnik i
9. nuđenje ili primanje mita u svojstvu zvaničnika suda, vezano za njegove zvanične dužnosti.

Za ova krivična djela "opstrukcije pravde ili korupcije u pravosuđu" pred Međunarodnim krivičnim sudom, propisane su dvije vrste kazni, i to: 1. kazna zatvora do pet godina i 2. novčana kazna.

Takođe Rimski statut³¹ u članu 71. predviđa odgovornost i sankcije za djelo: "Nedolično ponašanje". Odgovornost za ovo krivično djelo postoji za lica koja su prisutna pretresu pred sudom u bilo kojoj fazi krivičnog postupka koja³²: 1. iskažu nepoštovanje suda, 2. ometaju postupak i 3. namjerno ne poštuju sudske naredbe. Za ovo krivično djelo Statut je propisao sljedeće sankcije, odnosno administrativne mjere (osim pritvora) kao što su: 1. stalna ili privremena zabrana ulaska u sudnicu, 2. novčana kazna i 3. slične mjere koje su određene u Pravilima procedure i dokazivanja

2.1. Genocid

Zločin genocida³³ je predviđen u odredbi člana 6. ovog Statuta. Ovo

³¹ Više: I. Jospović/D. Krapac/P. Novoselec, *Stalni međunarodni kazneni sud*, Zagreb 2001.

³² M. Starčević, *Izvori međunarodnog humanitarnog prava*, op. cit., 628-629.

³³ U dijelu pravne teorije smatra se da genocid ne predstavlja samostalno krivično djelo, već da je to samo vrsta zločina protiv čovječnosti. (P. Novoselec, *Opći dio kaznenog prava*, Zagreb 2004, 498-499).

krivično djelo³⁴ se čini u namjeri da se uništi u cjelini ili djelimično nacionalna, etnička ili vjerska zajednica³⁵ na jedan od sljedećih načina:

1. ubijanjem članova grupe³⁶,
2. prouzrokovanjem teških fizičkih ili mentalnih patnji članova grupe,
3. namjernim podvrgavanjem grupe životnim uslovima koji treba da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog uništenja,
4. preduzimanjem mjera uperenih ka sprečavanju rađanja u okviru grupe i
5. prinudnim premještanjem djece iz jedne u drugu grupu.

Dakle, ovdje se radi o preuzimanju odredbi Konvencije UN o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine u pogledu određivanja bića ovog najtežeg međunarodnog krivičnog djela uperenog protiv "čovječanstva".

2.2. Zločin protiv čovječnosti

U članu 7. Statuta Međunarodnog krivičnog suda predviđen je zločin protiv čovječnosti. Rimski Statut razlikuje ovo krivično djelo od djela genocida, iako je u vrijeme kada je ono bilo uvedeno u sistem međunarodnopravnih inkriminacija u dijelu teorije bilo mišljenja da su ova dva pojma sadržinski identična. Zločin protiv čovječnosti predstavlja djelatnosti izvršene kao dio rasprostranjenog ili sistematičnog napada³⁷ uperenog protiv bilo kog civilnog stanovništva³⁸. U smislu ovog krivičnog djela napad podrazumijeva sljedeće radnje izvršenja:

1. ubistvo,
2. uništavanje,
3. porobljavanje – vršenje ovlašćenja koja pretpostavljaju vlasništvo nad nekim licem,

³⁴ Genocid se određuje kao "zločin nad zločinima". Zabrana vršenja ili propagiranja ovog krivičnog djela predstavlja *ius cogens*, tako da protivpravnost genocidnih aktivnosti, pa i sam kriminalni karakter ovih radnji je opšteprihvaćen i nesporan u međunarodnoj zajednici. (H. Satzger, *Internationales und Europäisches Strafrecht*, Baden 2005, 193-199).

³⁵ Ovom inkriminacijom su zaštićene samo stabilne grupe koje karakteriše stalnost i čijim se članom postaje na osnovu rođenja, dok su isključene nestalne skupine čijim se članom postaje na osnovu individualne odluke. Na tom stanovištu stoji i Međunarodni krivični tribunal za Ruandu u slučaju Akajese.

³⁶ Za postojanje genocida nije potreban i veći broj žrtava. Naime, smatra se da je dovoljno da učinilac ubije jedno ili više lica. Isto tako genocid može učiniti i izolovani pojedinac ako postupa sa genocidnom namjerom i ako se njegovo ponašanje poklapa sa drugim sličnim ponašanjima, a takve je prirode da može dovesti do uništenja cijele skupine. (P. Novoselec, *Opći dio kaznenog prava*, op. cit., 499).

³⁷ Smatra se da se ovakav napad sastoji u napadu u okviru državne politike ili ostvarenja ciljeva neke druge organizacije. Taj napad ne mora biti nužno i vojne prirode. Ovo djelo može biti izvršeno i za vrijeme rata i za vrijeme mira. Otuda slijedi da izolovani pojedinačni napadi ne dolaze pod udar ove inkriminacije. (P. Novoselec, *Opći dio kaznenog prava*, op. cit., 499-500).

³⁸ Kod ovog zločina žrtva nije pojedinac, nego cjelokupno čovječanstvo.

4. deportaciju ili namjerno premještanje stanovništva (protjerivanje) - nasilno premještanje stanovništva sa područja na kome zakonito boravi,
5. zatvaranje ili druga stroga lišavanja slobode narušavanjem osnovnih pravila međunarodnog prava,
6. torturu (mučenje) – nanošenje fizičkih i psihičkih bolova, patnji i ne-lagodnosti licu kome je oduzeta sloboda,
7. silovanja, seksualno ropstvo, nasilne trudnoće, izazivanje steriliteta ili bilo koji drugi oblik seksualnog ugrožavanja,
8. progon bilo koje grupe ili kolektiva po političkoj, vjerskoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj ili polnoj osnovi ili druga postupanja koja su uopšte nedopuštena po međunarodnom pravu – ovdje se radi o oduzimanju međunarodno priznatih prava nekoj skupini,
9. izazivanje nestanka lica (prisilno nestajanje lica) – svako oduzimanje slobode kretanja koje sprovodi država ili neka druga organizacija,
10. zločin aparthejda – nečovječna postupanja koja su izvršena u okviru institucionalizovanog režima i
11. ostali nehumani postupci kojima se namjerno prouzrokuju teške patnje ili ozbiljno ugrožavanje fizičkog ili mentalnog zdravlja.

2.3. Ratni zločini

Ratni zločini³⁹ su definisani u odredbi člana 8. Rimskog statuta⁴⁰. Ovdje se radi o složenoj dispoziciji krivičnopravne norme, pa se razlikuje više oblika ovog teškog krivičnog djela (teška kršenja zakona i običaja rata). Djelo se sastoji iz različitih djelatnosti koje su izvršene kao dio plana ili politike ili ako je taj zločin izvršen u velikom (masovnom) broju slučajeva. Ovi zločini mogu da budu izvršeni i u međunarodnom i u nemeđunarodnom oružanom sukobu.

Prvi oblik ratnih zločina se sastoji u ozbiljnom kršenju Ženevskih konvencija od 12. avgusta 1949. godine, a naročito u⁴¹:

1. namjernom ubijanju,
2. mučenju ili nehumanom postupanju, uključujući i biološke eksperimente,
3. namjernom nanošenju velikih patnji, ozbiljnih tjelesnih povreda ili na-

³⁹ R. Gutman/D. Rieff, *Crimes of war: what the public should know*, New York, London 1999, 78-95.

⁴⁰ A. Cassese/P. Gaeta/J. R. W. Jones, *The Rome Statute of the International Criminal Court, A Commentary*, Oxford 2002, 875-903.

⁴¹ D. Atanacković, *Krivično pravo*, Posebni deo, Beograd 1981, 60.

rušavanju zdravlja,

4. velikom razaranju ili otuđenju imovine bez opravdane vojne potrebe, koji su izvršeni nezakonito i bezobzirno,
5. prisiljavanju ratnih zarobljenika ili drugih zaštićenih lica da služe u neprijateljskim snagama,
6. namjernom lišavanju ratnih zarobljenika i drugih zaštićenih lica njihovog prava na pošteno i pravilno suđenje,
7. nezakonitom progonstvu ili transferu ili nezakonitom zatvaranju lica i
8. uzimanju talaca.

Drugi oblik ratnih zločina sastoji se u ozbiljnom narušavanju zakona i običaja koji se primjenjuju u međunarodnom oružanom sukobu, unutar utvrđenog okvira međunarodnog prava, a naročito⁴²:

1. namjerno usmjeravanje napada protiv civilnog stanovništva ili protiv pojedinih civilnih lica koja nisu direktno umiješana u sukob,
2. namjerno usmjeravanje napada na civilne objekte tj. objekte koji nisu vojni ciljevi,
3. namjerno usmjeravanje napada na osoblje, instalacije, materijale, jedinice ili vozila uključena u humanitarnu pomoć ili mirovnu misiju u skladu sa Poveljom UN sve dok imaju pravo na zaštitu ili pružaju pomoć civilima ili civilnim objektima po međunarodnim zakonima koji važe za strane u sukobu,
4. namjerno započinjanje napada iako se zna da će takav napad prouzrokovati propratna stradanja ili nanošenje povreda civilima ili nanošenje štete civilnim objektima ili da će prouzrokovati velika, dugotrajna i ozbiljna oštećenja životne sredine koja bi bila očigledno prekomjerna u odnosu na konkretno očekivanu vojnu korist ,
5. napad ili bombardovanje bilo kojim sredstvima gradova, sela, boravišta ili građevina koje nisu branjene ili nisu vojni objekti ,
6. ubijanje ili ranjavanje vojnika koji je položio svoje oružje sa ciljem da se preda ili više nema namjeru da se brani,
7. zloupotreba zastave kojom se daje znak za primirje, zastave ili vojnog obilježja i uniforme koji pripadaju neprijatelju ili Ujedinjenim nacijama, kao i zloupotreba karakterističnih znakova, definisanih Ženevskim konvencijama, koji izazivaju smrt ili ozbiljne tjelesne povrede,
8. direktan ili indirektan transfer (preseljenje) od strane okupacione sile dijela svog stanovništva na okupiranu teritoriju ili deportacija ili tran-

⁴² M. Milojević, *Neki pravni problemi međunarodnog krivičnog sudstva*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd, broj 1-2/1994, 156-161.

sfer svih dijelova stanovništva sa okupirane teritorije u okviru ili izvan te teritorije,

9. namjerno usmjeravanje napada na vjerske, obrazovne, umjetničke ili naučne građevine koje se koriste u dobrotvorne svrhe, istorijske spomenike, bolnice i mjesta gdje se okupljaju bolesni i ranjeni, pod uslovom da to nisu vojni ciljevi,
10. podvrgavanje lica koja imaju moć na suprotnoj strani fizičkom sakaćenju ili medicinskim ili naučnim eksperimentima ma koje vrste koji nisu opravdani medicinskim, stomatološkim ili bolničkim liječenjem tih lica, niti su izvedeni u njihovom interesu, a koji mogu da izazovu smrt ili ozbiljno ugrožavanje zdravlja tih lica,
11. ubijanje ili ranjavanje izdajnika koji pripadaju neprijateljskom narodu ili vojsci,
12. objavljivanje da neće biti milosti,
13. uništavanje ili konfiskacija neprijateljske imovine osim ukoliko to strogo ne zahtijevaju interesi rata,
14. ukidanje, suspendovanje ili zabrana prava i učešća u postupku pred sudom državljanima neprijateljske strane,
15. prinuđavanje pripadnika neprijateljske strane da učestvuju u ratnim operacijama uperenim protiv njihove zemlje, čak i ako su bili u vojnoj službi prije početka rata,
16. pljačkanje grada ili bilo kog drugog mjesta u situaciji kada je zauzeto u napadu,
17. korišćenje otrova i sredstava koja u sebi sadrže otrove,
18. korišćenje zagušljivaca, otrovnih ili drugih gasova i sličnih tečnosti, materija ili izuma,
19. korišćenje municije koja se lako širi ili se spljošti u ljudskom tijelu, kao što su meci sa čvrstom čaurom koja ne pokriva u cjelini sredinu metka, ili je pokriva, ali ima zasjeke,
20. korišćenje oružja, projektila, materijala ili metoda ratovanja koji su takve prirode da mogu izazvati suvišne povrede ili nepotrebne patnje ili se njima krše međunarodni zakoni o oružanom sukobu pod uslovom da su oni zabranjeni,
21. izvršavanje djela koja izazivaju sramotu i ugrožavaju lično dostojanstvo, konkretno ponižavanje i degradiranje ličnosti,
22. izvršenje djela silovanja ili seksualnog ropstva, prisiljavanje na prostituciju, nasilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik seksualnog zlostavljanja,

23. iskorišćavanje prisustva civila ili drugih međunarodno zaštićenih lica da bi se povratile određene tačke ili pozicije ili oblasti ili da bi se određene vojne snage zaštitile od vojnih operacija,
24. namjerni napadi na građevine, medicinske jedinice, transport i osoblje koje koristi očigledne znake u skladu sa međunarodnim pravom,
25. namjerno pribjegavanje izgladnjivanju civila, kao metoda ratovanja, lišavanjem tih civila stvari neophodnih za njihov opstanak, uključujući i namjerno sprečavanje dijeljenja minimalnih zaliha obezbijedenih Ženevskim konvencijama i
26. regrutovanje ili na drugi način stavljanje u vojnu službu djece ispod 15 godina u nacionalne oružane snage ili njihovo korišćenje za aktivno učestvovanje u borbama.

Treći oblik ratnih zločina iz člana 8. Rimskog statuta se sastoji u ozbiljnom kršenju člana 3. Ženevskih konvencija u slučaju oružanog sukoba koji nije međunarodnog karaktera, a koje su djelatnosti učinjene prema civilnim licima koja nisu aktivno učestvovala u borbama, uključujući i pripadnike vojnih formacija koji su položili oružje ili ona lica koja su van borbe usljed bolesti, ranjavanja, kazne ili drugog razloga. Ovo se djelo može izvršiti vršenjem sljedećih radnji:

1. nasiljem prema životu, posebno ubistvima svih vrsta, sakaćenjem, okrutnim ponašanjem i torturom,
2. postupanjem na izrazito sramotan način prema ličnom dostojanstvu, a posebno na način koji ponižava lica,
3. uzimanjem talaca i
4. donošenjem presuda i izvršenjem smrtne kazne bez prethodne objave presude od strane regularno kontrolisanog suda koji bi obezbijedio sve zakonske garancije koje su opštepriznate kao neophodne.

Četvrti oblik ratnih zločina iz člana 8. Rimskog statuta predviđa krivično djelo kojim se vrše ozbiljne povrede zakona i običaja ratovanja u oružanim sukobima unutar utvrđenih okvira međunarodnog prava, a naročito ako se preduzimaju sljedeći akti:

1. namjerno usmjeravanje napada na civilno stanovništvo ili na civilna lica koja ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima,
2. namjerno usmjeravanje napada na građevine, materijale, medicinske jedinice, transporte i osoblje koje koristi očigledne oznake regulisane Ženevskim konvencijama u skladu sa međunarodnim pravom,
3. namjerno usmjeravanje napada na osoblje, instalacije, materijale, je-

- dinice ili vozila humanitarne pomoći ili mirovne misije u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija sve dok imaju pravo na zaštitu i pružanje pomoći civilima i civilnim objektima po pravu oružanih sukoba,
4. namjerno usmjeravanje napada na vjerske, obrazovne, umjetničke, naučne građevine, kao i građevine za dobrotvorne svrhe, istorijske spomenike, bolnice i mjesta gdje su okupljeni ranjenici i bolesnici, pod uslovom da to nisu vojni objekti,
 5. pljačkanje naselja i mjesta, čak i kada su zauzeta prilikom napada,
 6. silovanje, seksualno ropstvo, prisiljavanje na prostituciju, nasilnu trudnoću, prisilnu sterilizaciju ili bilo koji drugi oblik seksualnog zlostavljanja definisan kao ozbiljna povreda Ženevskih konvencija,
 7. regrutovanje ili na drugi način stavljanje u vojnu službu djece ispod 15 godina u nacionalne oružane snage ili njihovo korišćenje za aktivno učestvovanje u borbama,
 8. naređenje za preseljavanje civilnog stanovništva iz razloga vezanih za sukob, osim ako to zahtijeva sigurnost civila ili neophodni vojni razlozi,
 9. podmuklo ubijanje ili ranjavanje vojnika suprotne strane,
 10. objavljivanje da neće biti milosti,
 11. podvrgavanje lica koja imaju moć na suprotnoj strani fizičkom sakaćenju ili medicinskim ili naučnim eksperimentima ma koje vrste koji nisu opravdani medicinskim, stomatološkim ili bolničkim liječenjem tih lica, niti su izvedeni u njihovom interesu, a koji mogu da izazovu smrt ili ozbiljno ugrožavanje zdravlja tih lica i
 12. uništavanje ili konfiskacija imovine suprotne strane, osim ako to nije učinjeno iz razloga imperativne vojne potrebe u sukobu.

2.4. Zločin agresije

U međunarodnom krivičnom pravu, zločin agresije je prvi put definisan kao zločin protiv mira u Londonskom sporazumu, kojim je osnovan Međunarodni vojni sud u Nirnbergu⁴³. U članu 6. Statuta Međunarodnog vojnog suda koji je dodat uz Londonski sporazum određeni su pojam i elementi agresije. Potom je Komisija za međunarodno pravo UN 1996. godine u nacrtu Kodeksa zločina protiv mira i bezbjednosti čovječanstva, u članu 16, odredila pojam djela agresije. Ono postoji kada "pojedinaac kao vođa ili organizator aktivno sudjeluje ili naredi planiranje, pripremanje, otpočinjanje ili vođenje agresivnog rata koji preduzme neka država".

⁴³ V. Đ. Degan, "Prigovori o nenadležnosti i nedopustivosti pred nekim međunarodnim sudbenim tijelima", Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, Rijeka, broj 3/2003, 169-195.

Danas, međunarodno krivično djelo agresije (inače navedeno u članu 5. Rimskog statuta) nije bliže opisano po sadržini, karakteristikama i obilježjima bića⁴⁴. No, u pogledu kvalifikacije ovog djela Statut Međunarodnog krivičnog suda upućuje na odgovarajuću primjenu Rezolucije Generalne skupštine UN broj 3314 iz 1974. godine. Naime, u članu 3. ove Rezolucije je precizirano šta predstavlja akt agresije bez obzira na to da li je rat objavljen ili ne.

Prema ovoj odredbi djelo agresije predstavljaju sljedeći akti⁴⁵:

1. invazija ili napad oružanih snaga jedne države na teritoriju druge države, kao i svaka vojna okupacija, makar i privremena, koja proizađe iz takve invazije ili napada ili aneksija teritorije ili dijela teritorije druge države upotrebom sile,
2. bombardovanje teritorije neke države od strane oružanih snaga druge države ili upotreba bilo kog oružja od strane jedne države protiv teritorije druge države,
3. blokada luka ili obala jedne države od strane oružanih snaga druge države,
4. napad oružanih snaga jedne države na kopnene, pomorske ili vazduhoplovne snage, pomorsku ili vazdušnu flotu druge države,
5. upotreba oružanih snaga jedne države koje se s pristankom države prijema nalaze na njenoj teritoriji protivno uslovima predviđenim u sporazumu, odnosno ostajanje tih snaga na teritoriji države prijema i posle isteka sporazuma,
6. radnja jedne države koja svoju teritoriju stavi na raspolaganje drugoj državi da bi je ova iskoristila za izvršenje akta agresije protiv neke treće države i
7. upućivanje od strane, odnosno u ime jedne države oružanih bandi, grupa, neregularnih vojnika ili najamnika koji protiv druge države vrše akte oružane sile toliko ozbiljno da se oni izjednačuju sa naprijed navedenim aktima, odnosno predstavljaju značajno učešće jedne države u tome.

⁴⁴ Posebna radna grupa za zločin agresije koja je osnovana pri Skupštini država članica Rimskog statuta svake godine zasjeda na Univerzitetu Princeton u SAD u pokušaju da odredi pojam, elemente i karakteristike ovog međunarodnog krivičnog djela. Najveći problem u njegovom definisanju predstavlja odnos međunarodnog tužioca pri Međunarodnom krivičnom sudu i Savjeta bezbjednosti u pogledu ocjene da li je u konkretnom slučaju izvršena agresija jedne države na drugu državu. Naime, međunarodni tužilac ne bi trebalo da bude vezan za odluku nijednog političkog organa, pa čak ni takvog organa kao što je Savjet bezbjednosti, jer to može da bude protivno interesima pravde. S druge strane, najveće svjetske sile, kao stalne članice Savjeta bezbjednosti, ne žele da se odreknu donošenja tako važne odluke od značaja za pitanja međunarodnog mira i bezbjednosti – da li je izvršena agresija, i da takvu odluku prepuste inokosnom organu – međunarodnom tužiocu.

⁴⁵ Lj. Lazarević, *Krivično pravo*, Posebni deo, Beograd 1995, 80-82.

No, interesantno je rješenje prema kome je u Rezoluciji izričito navedeno da pored navedenih akata koji su određeni kao djelo agresije, Savjet bezbjednosti UN u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija može odlučiti da se pod ovaj pojam podvedu i neki drugi akti, ne utvrđujući kriterijum za ovo određivanje⁴⁶. Pri tome je u članu 5. Rezolucije izričito navedeno da nikakav razlog bilo koje prirode, političke, ekonomske, vojne ili druge ne može opravdati agresiju. Agresivni rat je zločin protiv međunarodnog mira i svaka agresija povlači međunarodnu odgovornost.

Objekt zaštite kod ovog krivičnog djela jeste mir među narodima i njihovim državama. Po svojoj prirodi ovo je krivično djelo *delicta communia*, iako u praksi učinilac ovog djela mora imati određeni politički, državni, službeni ili vojni položaj, svojstvo ili uticaj da bi uopšte mogao da preduzme radnju izvršenja.

ZAKLJUČAK

Danas je u međunarodnoj zajednici gotovo opšteprihvaćeno postojanje potrebe da se utvrđuje krivična odgovornost za najteže oblike i vidove kršenja međunarodnog ratnog i humanitarnog prava posebno za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije, pa čak i prije početka rata (u kom slučaju se kažnjava zločin protiv mira ili zločin agresije). I pored velike podijeljenosti međunarodne zajednice u nekim drugim slučajevima krivičnog gonjenja, u prvom redu, političkih krivičnih djela, kada se radi o međunarodnim krivičnim djelima u užem smislu (genocid, zločin protiv čovječnosti i ratni zločini), tu podijeljenosti nema.

Gotovo svi relevantni međunarodnopravni akti donijeti poslije Drugog svjetskog rata, u prvom redu, pod okriljem pobjedničkih sila (SAD, SSSR, Velika Britanija i Francuska), pa sve do današnjih dana, u okviru Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija predviđaju postojanje određenih krivičnih djela – međunarodna krivična djela u užem smislu za koja je propisan sistem kazni za njihove učinioce. Pri tome ova djela primarno spadaju u nadležnost međunarodnih sudova (*ad hoc* tribunala, vojnih sudova i, konačno, stalnog Međunarodnog krivičnog suda tzv. Rimskog suda), a tek supsidijarno u nadležnost nacionalnih sudova.

Naravno, i pojedine države su u svojim nacionalnim krivičnim zakonodavstvima (kao što je slučaj i sa Bosnom i Hercegovinom) predvidjele ova

⁴⁶ O. Triffere, "Acts of violence and international criminal law", Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, broj 2/1997, 811-881.

krivična djela uperena protiv čovječnosti i drugih vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, predviđajući za njihove učinioce najteže vrste i mjere kazni.

INTERNATIONAL CRIMES ACCORDING TO STATUTE OF HAGUE TRIBUNAL AND ROME STATUTE

ABSTRACT

With the entry into force of the Rome Statute of the International Criminal Court on 1st of July 2002, a new branch of criminal law finally grew - international criminal law. It is a system of legal rules contained, first of all, in the international acts (of universal and regional character) which define international crimes (genocide, crimes against humanity, war crimes and the crime of aggression), which violate the norms of the international law of war and humanitarian law. For these crimes, criminal sanctions are prescribed - sanctions that the international judicial bodies (ad hoc tribunals or military courts) are imposing on their perpetrators - as individuals. This paper analyzes the international crimes stated in the Statute of the International Criminal Court and the Rome Statute, in order to be able to fully consider the characteristics of these criminal acts which are otherwise provided in the provisions of the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina adopted in 2003.

Key words: international community, crimes, genocide, war crimes, the court, the responsibility.